

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت معلم بزوآر

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد (M.A.)

رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

ده‌نامه سرایی

و تصحیح شتوی روضه‌المحسین ابن عماد خراسانی

استاد راهنما:

دکتر علی تسنیمی

استاد مشاور:

دکتر ابوالقاسم رحیمی

تحقیق و تصحیح:

علی اصغر پنجه‌باشی

زمستان ۸۹

دانشگاه تربیت علم هرمز

فرم چکیده‌ی پایان‌نامه‌ی دوره‌ی تحصیلات تکمیلی

دفتر مدیریت تحصیلات تکمیلی

نام خانوادگی دانشجو: پنجه‌باشی	نام: علی اصغر	شماره دانشجویی: ۸۷۲۳۳۲۱۰۴۰
استاد راهنما: دکتر علی تسنیمی	استاد مشاور: دکتر ابوالقاسم رحیمی	
دانشکده: ادبیات و علوم انسانی	رشته: زبان و ادبیات فارسی	
مقطع: کارشناسی ارشد	تاریخ دفاع:	تعداد صفحات:
عنوان پایان‌نامه:		
ده‌نامه‌سرایی و تصحیح مثنوی روضة‌المحبین		
کلیدواژه‌ها: ده‌نامه‌سرایی، تصحیح، نسخه‌ی خطی، مثنوی، روضة‌المحبین، ابن عماد خراسانی.		
<p>ده‌نامه عنوان عمومی گونه‌ای از منظومه‌های عاشقانه است که در آن‌ها وصف حالات عاشق و معشوق و احوال عشق از طریق نامه‌هایی که بین آن دو ردّ و بدل می‌گردد و معمولاً شمار این نامه‌ها به ده می‌رسد، بیان می‌شود. مجموع ابیات این ده‌نامه‌ها به ۵۰۰ تا ۸۰۰ و گاهی ۱۰۰۰ بیت نیز می‌رسد. ابن عماد خراسانی (م. ۸۰۰ هـ. ق.) از شاعران خوب قرن هشتم هجری است. وی غیر از مثنوی، غزل‌های پسندیده‌ای نیز دارد. ده‌نامه‌ی او به نام روضة‌المحبین مانند همه‌ی ده‌نامه‌های شعرای عهد مغول عبارت است از: شرح حال یک عاشق و نامه‌های عاشق و معشوق به یکدیگر و بیان احوال عشق به روش ده‌نامه‌های دیگر و آوردن غزل‌هایی از زبان عاشق و معشوق در بین کلام. این مثنوی مانند بیشتر ده‌نامه‌ها در بحر هزج مسدّس مقصور (محدوف) سروده شده است.</p> <p>در این پژوهش پس از معرفی ده‌نامه، به شرح زندگی ابن عماد خراسانی و آثار او به‌ویژه معرفی مثنوی روضة‌المحبین پرداخته‌ایم و با استفاده از چهار نسخه‌ی خطی معتبر این اثر را تصحیح کرده‌ایم. در پایان نیز برای درک و فهم بهتر متن، تعلیقات و فهرست‌هایی بر آن افزوده‌ایم.</p>		

تقدیم به

صوری، همسر و فرزندانم

سپاس

«من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً»

از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر علی تسنیمی که متواضعانه در طول تدوین این پایان‌نامه مرا با صبر و حوصله راهنمایی فرمودند و نیز از استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر ابوالقاسم رحیمی که در طول این پژوهش مرا از مشاوره‌های خود بهره‌مند ساختند؛ هم‌چنین از زحمات همسر عزیزم که برای این پایان‌نامه مرارت‌های فراوانی کشیدند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۱

بخش اول: ده‌نامه و ده‌نامه‌سرایان

ده‌نامه و ده‌نامه‌سرایان ۵

فصل اول: ساختار ده‌نامه‌ها ۷

فصل دوم: نگاهی به غزل - مثنوی ۱۶

فصل سوم: معرفی چند ده‌نامه‌ی مهم ۲۲

۱- ویس و رامین ۲۳

منشأ داستان ۲۴

سبک ویس و رامین ۲۴

سبک ویس و رامین در ده‌نامه ۲۸

۲- خسرو و شیرین نظامی ۳۱

۳- عشاق‌نامه‌ی عراقی ۳۴

ویژگی‌های سبکی و نکات بلاغی در عشاق‌نامه ۳۶

نکات بلاغی پر کاربرد در عشاق‌نامه‌ی عراقی ۳۷

۴- صحبت‌نامه‌ی همام تبریزی ۴۲

۵- عشاق‌نامه‌ی عبید زاکانی ۴۷

۶- ده‌نامه‌ی عماد فقیه کرمانی ۵۳

ساختار نامه‌های عماد فقیه کرمانی ۵۳

۷- منطق‌العشاق اوحدی مراغه‌ای ۶۰

۶۲	سبک منطق‌العشاق .....
۶۸	نکات بلاغی پرکاربرد در ده‌نامه‌ی اوحدی .....
۷۰	۸- ده‌فصل شرف‌الدین رامی .....
۷۳	۹- سی‌نامه‌ی امیر حسین هروی .....
۷۵	ویژگی‌های کلی سی‌نامه .....
۸۶	نکات بلاغی پر کاربرد در سی‌نامه‌ی امیرحسین هروی .....
۹۱	۱۰- روح‌العاشقین اثر شاه شجاع .....
۹۲	ویژگی‌های سبکی و ادبی روح‌العاشقین .....
۱۰۲	۱۱- دستور عشاق فتّاحی نیشابوری .....
۱۱۰	ویژگی‌های سبکی دستور عشاق .....
۱۱۷	نکات بلاغی در دستور عشاق .....
۱۱۹	۱۲- روضة‌المحبّین .....

بخش دوم: شرحی بر زندگی و آثار عماد خراسانی

۱۲۱	۱-۲ شرح حال ابن عماد .....
۱۲۱	۲-۲ تخلّص .....
۱۲۲	۲-۳ زادگاه .....
۱۲۲	۲-۴ مذهب .....
۱۲۳	۲-۵ آثار ابن عماد .....
۱۲۴	۲-۶ نام پدر و خاندان .....
۱۲۴	۲-۷ رشد و تربیت .....
۱۲۵	۲-۸ تاریخ وفات .....
۱۲۵	۲-۹ بررسی موضوعی روضة‌المحبّین .....
۱۳۶	۲-۱۰ ویژگی‌های سبکی روضة‌المحبّین .....
۱۳۹	۲-۱۱ آرایه‌های ادبی .....

۱۲-۲ معرفی نسخه‌ها و روش تصحیح ۱۴۶

مشخصات نسخه‌ها ۱۴۶

۱۳-۲ ویژگی‌های کتابت و رسم‌الخط نسخه‌ها ۱۴۷

بخش سوم: متن مثنوی روضه‌المحبین

روضه‌المحبین ۱۵۰

بخش چهارم: پیوست‌ها

شرح نسخه بدل‌ها ۱۹۳

تعلیقات ۲۱۸

فرهنگ واژگان ۲۴۳

فهرست آیات و احادیث ۲۴۷

ترکیبات و صورخیال ۲۴۸

نام کسان و جای‌ها ۲۵۴

فهرست منابع و مآخذ ۲۵۷

پیش‌گفتار

الحمد للخالق البریاء   والشکر لواهب العطاء
ای نام تو صدر هر کتابی   آرایش فصل هر خطابی

به نام آن که نامش آغاز هر سخن و یادش فصل الخطاب و زینت‌بخش هر انجمن است. آن که نامش گنجینه‌ی معانی را بر بندگان می‌گشاید و یادش اقیانوس بی‌کران معانی را بر ساحل ضمیر تشنگان معنا جاری می‌سازد و اندیشه‌های والا را از منبع فیض ازلی خود می‌پروراند. به نام آن که نامش عنوان دفتر آرزوهاست. ذاتش از تغییر منزّه و عقل‌ها از او به تحیر منسوب. آن که هم آغاز بی‌بدایت و هم پایان بی‌نهایت است. به نام آن که عقل حکمت‌اندیش چون طفلی شیرخواره در مقابلش عاجز است و پیران خرد در وصفش عاجز و از خود بی‌خود گشته‌اند و حقیقت خویش را از یاد برده‌اند. آن که حتی فرشتگان عالم علوی هم در مقابلش زبان «ما عرفناک» گشوده‌اند و به عجز خویش اعتراف کرده‌اند. خدایی که عارفان، وارستگان و کاملان را در عرصه‌ی روزگار همچون نگینی بر انگشتری این چرخ دوار نمایان ساخته، تا کوردلان و خشک‌کامان بی‌حاصل، از دریای معانی و اندیشه‌های بلند آن، وارسته ضمیران سیراب شوند و ظلمات بشری را به سلامت طی کرده تا به سر منزل مقصود برسند.

از روزگاران دیرین قوم ایرانی در تاریخ و فرهنگ خود، بزرگان و اندیشمندان زیادی را به جامعه‌ی انسانی تقدیم نموده‌اند تا رهجویان حقیقت و کمال، وجود آنان را هم‌چون شمعی روشنایی‌بخش راه سیر و سلوک قرار دهند و از دریای بی‌کران معانی آنان سیراب گردند.

تحقیق و بررسی در مدنیت این قوم فرهیخته ما را با چهره‌ها و شخصیت‌های به ظاهر گمنامی آشنا می‌سازد که آثار و اندیشه‌های آنان در طول روزگاران گذشته غریب مانده و در میان اندیشمندان و ادب‌دوستان، هیچ‌گونه آوازه و شهرتی نداشته و در پرده‌ی گمنامی مخفی مانده‌اند شاید اگر به مقایسه‌ی برخی از بزرگان و سر سلسله‌ی مکتب‌های فکری و شعری در زبان و ادب فارسی با دیگر شعرا و نویسندگان پردازیم، کم نیستند شعرا و ادبایی که نه اندیشه‌ی آنان از اندیشه‌ی شاخص‌های ادبی کمتر است و نه آثار آنان نازل‌تر از آثار سنت‌گذاران شعری و ادبی، اما به دلایل فرهنگی، سیاسی و اجتماعی روزگار خویش و مهم‌تر از همه، به علت مستعد بودن این مرز و بوم در پرورش چهره‌های پویا و اندیشمند و تعدد شخصیت‌های علمی و ادبی، نام چنین بزرگانی کمتر شنیده شده و حتی بسیاری از اصحاب فضل و هنر نیز از وجود آنان و آثارشان بی‌خبر بوده‌اند.

تصحیح اشعار و متون ادبی یکی از سنت‌هایی است که باعث می‌گردد بزرگان و اندیشمندان این مرز و بوم از پرده‌ی خمول بیرون آیند و آثار آنان نه تنها راه‌گشای مشکلات فکری و عقلی نسل‌های بعدی قرار گیرد، بلکه به عنوان نمونه‌ها و الگوهای متعدد فکری، سبکی و اعتقادی منشأ و مبدأ نقد و تحلیل نسل‌های بعدی واقع شود.

ابن عماد خراسانی، شاعر فاضل و حکیم قرن هشتم (متوفی ۸۰۰ هـ.ق.) یکی از شاعران بزرگ و علمای این سرزمین است که شخصیت علمی او نه تنها در بین مردم، بلکه حتی در میان اهل ادب نیز ناآشنا و گمنام مانده است، این شخصیت ادبی بیشتر عمر خود را در شیراز گذارنده است.

در این پایان‌نامه بر آن شدیم تا با تصحیح مثنوی *روضه‌المحبین* این اثر زیبا را از پرده‌ی خمول

درآوریم و یک متن ادبی و نهاده، اما زیبا را به ادب‌دوستان معرفی نماییم.

مثنوی *روضه‌المحبین* یک اثر عاشقانه همراه با مضامین عرفانی است که به شیوه‌ی لیلی و مجنون نظامی در بحر هزج و به پیروی از حدیقه‌ی سنایی سروده شده و تا کنون تصحیح نگردیده است.

در این پژوهش با استفاده از نسخه‌های موجود و معتبر در کتابخانه‌ها به احیای این اثر پرداخته‌ایم و با معرفی آثار و احوال این شاعر تا حدودی راه را برای پژوهش‌های جدیدتر، فراروی محققین گشوده‌ایم.

امید است که خوانندگان این اثر، کم و کاستی‌های آن را به بزرگواری خود بر ما ببخشایند. هم‌چنین پیش از این برای آشنایی بیشتر و بهتر با ده‌نامه و ده‌نامه‌سرایی، در فصلی مشیعی سیر ده‌نامه‌سرایی را در ادب فارسی بررسی نموده‌ایم؛ در آغاز این فصل ساختار کلی ده‌نامه را شناسانده‌ایم و سپس به معرفی ده‌نامه‌های مهم پرداخته‌ایم.

بخش اول

ده نامه و ده نامه سرایان

ده‌نامه و ده‌نامه‌سرایان

ده‌نامه عنوان عمومی گونه‌ای از منظومه‌های عاشقانه است که در آن‌ها وصف حالات عاشق و معشوق و احوال عشق از طریق نامه‌هایی که بین آن دو ردّ و بدل می‌گردد، و معمولاً شمار این نامه‌ها به ده می‌رسد، بیان می‌شود. مجموع ابیات این ده‌نامه‌ها به ۵۰۰ تا ۸۰۰ و گاهی تا ۱۰۰۰ بیت نیز می‌رسد. به پیروی از ده‌نامه‌ها، منظومه‌های طولانی‌تری شامل نامه‌های بیش‌تر سروده شده است که بر حسب تعداد نامه‌ها، به سی‌نامه، چهل‌نامه و ... معروف شده‌اند.

گویا اولین ده‌نامه متعلق به فخرالدین اسعد گرگانی است که در منظومه‌ی ویس و رامین قرن پنجم آمده است. منبع اصلی پردازش روایت پهلوی ویس و رامین که فخرالدین اسعد گرگانی از آن استفاده کرده است، افسانه‌ای متعلق به دوران اشکانی است و در زمان‌های بعد از پارتی به پهلوی نقل شده است. بنابراین شاید بتوان نامه‌های ده‌گانه‌ی ویس و رامین را کهن‌ترین ده‌نامه‌ی موجود در ادب فارسی دانست (شریفی، ۱۳۸۸: ۶۶۰).

پس از فخرالدین اسعد گرگانی، نظامی نیز در داستان خسرو و شیرین شیوه‌ی ده‌نامه را برای بیان عوالم عاشقانه به کار گرفت. در این مثنوی، شیرین که از رنجاندن خسرو و دور راندنش از قصر خویش پشیمان گشته، به دنبال وی به لشکرگاه می‌شتابد و در خرگاهی مجاور چادرهای خسرو جای می‌گزیند و از نکیسای رامش‌گر می‌خواهد تا گفتنی‌ها و سخنان نرم او را هنگامی که خسرو به بزم می‌نشیند در غزل‌هایی بازگوید و خسرو نیز هر غزل را با غزل دیگری از زبان باربد پاسخ می‌گوید و بدین ترتیب پیغام‌ها و پاسخ‌های شیرین و خسرو به گونه‌ای ده‌نامه‌وار گفته می‌شود. آن چه در

بررسی سیر تحوّل و تکوین «ده‌نامه‌گویی» قابل توجّه است این است که در منظومه‌ی ویس و رامین، نامه‌های ده‌گانه همگی از زبان «ویس» به رامین است در حالی که در خسرو و شیرین، پیام‌های شیرین به خسرو و پاسخ خسرو به شیرین به نوبت به وسیله‌ی نکیسا و باربد ادا می‌شود. ولی در هر دو منظومه نامه‌ها و پیام‌های حاوی شرح پریشانی و پشیمانی تنها بخشی از منظومه‌ی اصلی را تشکیل می‌دهند و خود مثنوی مستقلی به حساب نمی‌آیند. در حالی که در قرون بعدی زمانی که ادیبان در طلب طرحی نو و به دنبال حلاوتی دیگر بودند، از شیوه‌ی «نامه‌نگاری» با آرایش و ترتیبی خاص، قالبی جدید می‌پردازند که با عنوان «ده‌نامه» فصل مخصوصی از تاریخ ادبی ایران را در مدتی نزدیک به دو قرن از اواخر قرن هفتم تا قرن نهم هجری به ویژه قرن هشتم به خود اختصاص می‌دهد. تنظیم و سرایش ده‌نامه‌ها در این دوره از تاریخ ادبیات فارسی، شیوه و شکل ویژه‌ای دارد. هر ده‌نامه منظومه‌ای مستقل و جداگانه است که با مقدمه‌ای در توحید و نعت پیامبر اکرم(ص) آغاز می‌شود و شامل پنج نامه از سوی عاشق به معشوق و پنج نامه از معشوق در پاسخ عاشق است. هر یک از نامه‌ها در ادامه، غزلی دارد بر وزن منظومه و با رعایت قافیه، بیتی با عنوان «مثنوی» یا «فرد»، ابیاتی با عنوان خلاصه‌ی سخن یا «حکایت» و «مصدوقه و تمامی سخن» و بالاخره فصلی با عنوان «خاتمه» پایان‌بخش اغلب این ده‌نامه‌هاست. چنان که گفتیم مطالب و مضامین ده‌نامه‌های موجود که در فاصله‌ی سده‌های هفتم تا نهم سروده شده‌اند؛ الزاماً عاشقانه نبوده، گاه مباحث عرفانی و یا گزارش‌هایی تاریخی و نظایر آن در قالب «نامه‌های ده‌گانه» بیان شده است.

فصل اول

ساختار ده‌نامه

ساختار ده‌نامه‌ها

۱. ده‌نامه‌ها عموماً با ستایش و حمد پروردگار یکتا (تحمیدیّه) و نیز نعت و منقبت پیامبر گرامی اسلام(ص) و گاهی ستایش و مدح و منقبت خلفای راشدین، آغاز می‌شود و پس از آن شاعر سبب نظم کتاب را ذکر می‌کند. بیش‌تر سراینندگان ده‌نامه‌ها اثر خود را به یکی از پادشاهان و حاکمان و یا یکی از بزرگان تقدیم نموده‌اند و ابیاتی در مدح و دعای وی نیز سروده‌اند.

در بعضی از ده‌نامه‌ها مثل ده‌نامه‌ی عماد فقیه کرمانی، هر نامه به یک پادشاه یا امیرزاده و اتابک تقدیم شده است و شاعر در هر نامه، یکی از ممدوحان خود را می‌ستاید و ضمن آرزوی طول عمر جاوید برای او از وی (گاه آشکار و گاهی غیر مستقیم) تقاضای صلّه می‌کند.

۲. از دیگر ویژگی‌های ده‌نامه‌ها می‌توان بدین نکته اشاره کرد که در تمامی ده‌نامه‌ها، پیک و نامه‌رسان «باد صبا» یا «باد شمال» است. چنانکه شاعران دیگر چون خاقانی، حافظ و دیگران «باد صبا»، «هدهد»، «صبح دم» و... را به عنوان پیک و نامه‌رسان به بارگاه معشوق فرستاده‌اند.

شاعران به علل مختلفی «باد صبا»، «هدهد» و... را به عنوان نامه‌رسان بر می‌گزینند. شاید انسان‌ها را برای خبررسانی مورد اعتماد نمی‌یابند و یا از خطراتی که ممکن است متوجه آنان باشد، از جمله نگرانی از افشای راز عاشق و معشوق، چنین عوامل گاه بی‌جان و فاقد روح و شعور را برای خبررسانی بر می‌گزینند.

خاقانی می‌گوید:

ای صبح‌دم ببین که کجا می‌فرستمت	نزدیک آفتاب وفا می‌فرستمت
این سربه‌مهر نامه بدان مهربان رسان	کس را خبر مکن که کجا می‌فرستمت

باد صبا دروغ زن است و تو راست گوی آن جا به رگم باد صبا می فرستمت...

(خاقانی، ۱۳۸۷: ۸۲۱)

۳. بیش تر ده‌نامه‌ها معمولاً در وزن‌های کوتاه سروده شده است و تا پایان همین حالت ادامه می‌یابد؛ اما بعضی از ده‌نامه‌ها وزن‌های طولانی و بحرهای متفاوت را برگزیده‌اند؛ مثلاً ده‌نامه‌ی عماد فقیه کرمانی، هر یک از ده‌نامه‌ی آن در یک وزن و بحر متفاوت سروده شده است.

۴. بعضی از ده‌نامه‌ها حالت مناظره دارد؛ مانند ده‌نامه‌ی شرف‌الدین رامی که در آن پنج مناظره میان اشیایی که هر یک به نوعی با محبوب ارتباط دارد، آمده است و در پایان هر مناظره داوری به میان آمده است تا برتری یکی از اشیا مشخص شود. در منظومه‌ی ویس و رامین هم بیش تر نامه‌ها به شکل مناظره است.

۵. مضمون برخی از ده‌نامه‌ها عارفانه است مانند عشاق‌نامه از فخرالدین عراقی و بعضی دیگر مانند ویس و رامین عاشقانه‌اند و عاشق و معشوق زمینی هستند.

۶. بعضی از ده‌نامه‌ها جنبه‌ی تعلیمی دارند و مطالب آموزنده‌ای را به مخاطب گوش‌زد می‌کنند.
۷. بعضی از ده‌نامه‌ها علاوه بر موضوعات عاشقانه به موضوعات اخلاقی، اجتماعی و حکمی نیز پرداخته‌اند؛ مانند: محبت‌نامه از همام تبریزی و روضه‌المحبین از ابن عماد خراسانی و ده‌نامه‌ی اوحدی مراغه‌ای.

عنوان بیش تر ده‌نامه‌ها مبین عاشقانه بودن آن‌هاست از قبیل: عشاق‌نامه، روضه‌المحبین، منطق‌العشاق، تحفة‌العشاق و ...

۸. حسن ختام ده‌نامه‌ها معمولاً دعای ممدوح و آرزوی سلامتی و طول عمر و سعادت برای معشوق است و گاهی شاعر از خداوند برای خود توفیق و سعادت می‌خواهد.

تـرا از مـن درود جـاودانی   مـرا از تـو وفا و مهربانی
تـرا از مـن درود آشنایی   مـرا از مـاه رویت آشنایی

هزاران باد چونین باد چونین

دعا از من ز بخت نیک آمین

(گرگانی، ۱۳۳۷: ۲۸۶)

خداوندا به حق پاک بازان

به سوز سینه‌ی صاحب نیازان

که هر جا هست چون من مبتلایی

گرفتار کمنند دل ربایی

دل افگاری اسیری عشق بازی

به کوی عاشقی گردن فرازی

بده مقصود جان مستمندش

بکن داروی ریش دردمندش

چون من کس را مکن در عشق بیمار

به حق احمد معصوم مختار

(عبیدزاکانی، ۱۳۴۳: ۱۴۸)

یا رب به دعای صبح گاهی

یا رب به مقام عذر خواهی

کز تاج و نگین ممتعش دار

با تخت زر مرصعش دار

نصرت مدد لوی او باد

بر مسند ملک جای او باد

نازنده بدو مقام شاهی

و ایام به عهد او مباهی

بر صفحه‌ی سگه نام او باد

و اقبال کمین غلام او باد...

(عماد فقیه کرمانی، ۱۳۴۸: ۲۲۴)

رفیقان چون در این منزل بپویند

حسینی را دعای خیر گویند

که یارب یاربش این بی‌نوا را

توانگر کن به معنی این گدارا

رضایی ده در آنچه از تو رسیدش

به نور خویش روشن دار دیده‌ش

ببخشای از کرم گفتار او را

به خوبی ختم گردان کار او را

(هروی، ۱۳۷۱: ۲۰۳)

۹. در بعضی از ده‌نامه‌ها گاهی ابیات عربی نیز مشاهده می‌شود؛ مثلاً در ده‌نامه‌ی عماد فقیه

کرمانی در پایان نامه‌ی نهم یک بیت آمده است:

لان نال وصالاً أصاب المرام و ان مات شوقاً عليك السلام

(فقیه کرمانی، ۱۳۴۸: ۲۴۶)

در ده‌نامه‌ی ابن عماد خراسانی فقط یک بیت عربی در آغاز (اولین بیت) ده‌نامه آمده است:

الحممـد لخالق البرایـا واشـکر لواهب العطایـا

(ابن عماد، ۹۶۵ نسخه‌ی خطی: ۳)

در عشاق‌نامه‌ی، عراقی آمده است:

انما العاشقون مذبوحون عند باب الحیب مطروحون

(عراقی، ۱۳۷۴: ۳۵۶)

در منظومه‌ی روح‌العاشقین از شاه شجاع در نعت رسول گرامی اسلام (ص) سه بیت عربی آمده است.

دو بیت در آغاز:

نسیم الصبح قد بلغ السلام علی ختم الرُّسُل خیر الانام

سلاماً فی الغدو و العشایا علی کھف البریّـه و البرایـا

(باقری، ۱۳۸۸: ۷۱)

و یک بیت در ادامه:

ملاذی فی الرجایا نور عینی شفیع الخلق و بدر الخافقینی

(همان: ۷۲)

۱۰. اکثر ده‌نامه‌ها بر وزن خسرو و شیرین نظامی سروده شده‌اند و بسیاری از آن‌ها متأثر از

سبک نظامی به ویژه خسرو و شیرین است. مانند: عشاق‌نامه‌ی عبید زاکانی، ده‌نامه از عماد فقیه

کرمانی، سی‌نامه‌ی امیر حسین هروی، محبت‌نامه از همام تبریزی، منطق‌العشاق از اوحدی مراغه‌ای

و....

۱۱. بعضی از ده‌نامه‌ها از نظر موضوعات آغاز نامه‌ها مشابه هم‌اند، در ده‌نامه‌ی ابن عماد و

عشاق‌نامه‌ی عبید زاکانی موضوعاتی از قبیل: «وصف معشوق»، «پیغام فرستادن عاشق به معشوق»،

«رفتن قاصد پیش معشوق»، «رفتن صبا و پیغام بردن» «جواب دادن معشوق» و... تقریباً به شکل یکسان مطرح شده است.

در این ده‌نامه‌ها بعد از هر غزل، گاهی «تمامی سخن» می‌آید و آن چندین بیت است که شاعر به هدف نصیحت به عاشق و یا خود و دیگران می‌آورد و گاهی از دوران فراق و از دست رفتن شادمانی و ناامیدی شکوه می‌کند و گاه به عاشق پند می‌دهد که قدم نهادن در راه عاشقی راهی بس خطرناک است و وفاداری جستن از معشوق فکری محال است و در این راه که بیم جان نیز می‌رود، هیچ عاشقی به منزل نمی‌رسد. و باز به عاشق و خود و دیگران نصیحت می‌کند که بیهوده در راه عشق تلاش مکن و در قصد جان خود و هلاک خویش مباش:

با شاه گدا نگشت هم دوش	با سرو گیان نشد هم آغوش
عقبا نشود به هر بهانه	با زاغ و زغن هم آشیانه
آتش چه زنی به خرمن خویش	کس چون تو مباد دشمن خویش

(ابن عماد، ۹۶۵: ۲۲)

دریغ آن روزگار شادمانی	دریغ آن در تنعم زندگانی
کجا رفت آنکه طبعم شادمان بود	امیدم حاصل و بختم جوان بود

(عبید زاکانی، ۱۳۴۳: ۱۴۳)

تو را آن به که راه خویش گیری	شکیبایی در این ره پیش گیری
روی چون عاقلان در خانه زین پس	نگردی این چنین دیوانه‌ی کس
مکن با چشم سر مستم دلیری	که از رو به نیاید شیر گیری

(همان: ۱۲۷)

۱۲. در بیشتر ده‌نامه‌ها معشوق چنان به ناز و جفا و بی‌وفایی خویش می‌افزاید که باعث ناامیدی عاشق می‌شود و گاهی او را خوار می‌سازد و با الفاظ تحقیرآمیز از او نام می‌برد و خود را بسیار بالاتر و ارجمندتر از عاشق می‌شمارد.